

HOMENATGE A ERNEST LLUCH

Antoni Roca Rosell

LÓPEZ DE PEÑALVER, Juan (1992) *Escritos de López de Peñalver*. Edició i estudi preliminar: Ernest Lluch, Madrid, Sociedad Estatal Quinto Centenario/Barcelona, Antoni Bosch, CXXIV + 254 pàgines. [ISBN 84-8008-019-1]

L'assassinat d'Ernest Lluch el 21 de novembre de 2000, a Barcelona, ha commocionat la societat catalana no solament per la seva dimensió política, sinó també per l'estroncament absurd d'una trajectòria científica i intel·lectual. El terrorisme l'ha escollit, dins una nova campanya l'agreujament de la violència, per les seves posicions de diàleg, un diàleg que alguns identifiquen amb claudicació, però que per Lluch era una lluita pacífica i democràtica per aconseguir la pau.

Aquesta ressenya manifestament tardana d'aquest llibre d'Ernest Lluch té per objectiu, a més de retre-li un homenatge, reclamar una part de la seva contribució intel·lectual per a la història de la ciència. Perquè, segons una de les cares del seu aspecte polièdric, Lluch era un historiador de la ciència. Primer, perquè com a historiador del pensament econòmic era historiador d'una disciplina que hem de considerar científica, en el sentit ampli, i, per consegüent, tot historiador del pensament econòmic és un historiador de la ciència. Ja sé que la lògica de les professions no és una lògica cartesiana o comtiana i, llavors, la deducció que he fet, si bé és correcta des del punt de vista dels continguts, de l'activitat, no ho és des del punt de vista del desenvolupament de les carreres professionals. En les revistes d'història de la ciència hi ha pocs articles d'història del pensament econòmic, tot i que això està canviant. És probable, en canvi, que en les revistes d'història econòmica o industrial la presència de la història de la ciència o de la tècnica sigui superior.

Ara bé: en el cas de Lluch, el podem considerar no solament un historiador de la ciència en sentit ampli, com a historiador del pensament econòmic, sinó també en sentit estricte, ja que alguns dels seus treballs tracten de qüestions que pertanyen directament a la història de la ciència. Lluch veia la ciència i la tècnica estretament vinculades al desenvolupament de la societat i, per tant, les inclogué molt sovint en les seves anàlisis. El llibre que comentem n'és una mostra ben clara.

El seu estudi sobre López de Peñalver entronca perfectament amb la seva trajectòria com a investigador, ja que fou una gran figura científica i tècnica de la Il·lustració espanyola. Com explica en el pròleg del seu llibre sobre el pensament econòmic català, de 1973¹, fruit de la seva tesi doctoral, sembla que l'interès que tenia pel segle XVIII i per la Il·lustració arribà una mica per atzar; però, després, és sabut que aquesta època i aquest corrent de pensament han constituït una de les seves grans passions, tot abastant el conjunt de les seves manifestacions, incloent-hi la música. En aprofundir en la Il·lustració, Lluch veié de seguida que els il·lustrats, i els il·lustrats catalans en particular, tenien una gran confiança en el poder de la ciència com a eina de formació, com a via per al dinamisme econòmic, com a via per a la comprensió de la realitat i per a la transformació d'aquesta. Totes les manifestacions de la vida econòmica –comerç, agricultura i indústria– es veien implicades en algun aspecte del desenvolupament de la ciència i de la tecnologia.

¹ LLUCH, Ernest (1973) *El Pensament econòmic a Catalunya, 1760-1840 : els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, Edicions 62.

Un dels primers “herois” de Lluch, l’advocat dels pobres Francesc Romà i Rossell, era un partidari ferm de la formació científica de la població i, en particular, dels artesans, en el que ell anomenava “acadèmies de física” o a les universitats, en una ciutat que, pel que fa a les acadèmies, acabava de fundar-ne una (l’Acadèmia de Ciències i Arts, 1764) i la universitat de la qual havia estat desmantellada per Felip V després de la Nova Planta. En aquest sentit, Lluch recull la petició reiterada de l’Ajuntament de Barcelona en la segona meitat del segle XVIII, que reclamava el restabliment d’una universitat a la ciutat, una universitat que els membres del consistori consideraven com un centre de formació de tècnics i artesans per impulsar la indústria! Val a dir que l’Ajuntament de Barcelona tenia una concepció que contrastava molt amb el que eren en realitat les universitats del seu temps (incloent-hi la de Barcelona): centres elitistes, amb poc interès per les ciències o per les activitats pràctiques o aplicades.

Tanmateix, una ciutat sense universitat, però amb interès pel coneixement, com ho era la Barcelona de la Il·lustració, havia de canalitzar la seva iniciativa en altres institucions. En el llibre de 1973, Lluch portà terme una bona presentació d’una de les institucions il·lustrades barcelonines més rellevants, la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, en la qual Lluch trobà els principals agraristes il·lustrats, promotors de la modernització de l’agricultura catalana.

Si se’m permet un comentari personal, el tema de l’Acadèmia de Ciències hauria pogut ser l’únic a través del qual hauria pogut col·laborar amb Lluch, tot i que, finalment, no va poder ser. Amb motiu de les celebracions commemoratives del bicentenari de la mort de Carles III, el 1988 aparegué un llibre sobre aquest rei com a promotor de la ciència, coordinat per Manuel Sellés, Antonio Lafuente i Josep Lluís Peset. Havien encarregat a Lluch un capítol sobre l’Acadèmia de Barcelona i ell ens convocà a mi i a en Manuel Arranz (també desaparegut fa uns anys) per fer-lo conjuntament. Jo havia treballat força sobre l’Acadèmia, però sobretot sobre la seva activitat i la significació que tenia al voltant de 1900, no en l’etapa il·lustrada. Amb vista a la col·laboració, però, em vaig introduir per primer cop en la qüestió dels orígens i la significació primera de l’Acadèmia. Finalment, però, no vam fer l’article, entre altres raons, suposo, perquè l’activitat com a diputat no li ho va facilitar. Fa uns cinc anys, Agustí Nieto i jo vam promoure una sèrie d’estudis sobre l’Acadèmia de Ciències, els quals, per cert, estan a punt d’aparèixer. Inicialment, vaig parlar amb en Lluch perquè hi col·laborés; va acceptar, però tampoc no va ser possible. El llibre, però, està ple de referències als seus treballs.²

Com es veu, en la tesi doctoral Lluch ja incorporà al discurs l’activitat científica i tècnica i les seves institucions. L’obra que comentem, però, pot considerar-se específicament com d’història de la ciència. Es tracta de l’edició d’escrits de Juan López de Peñalver (Màlaga, 1763?-Madrid, 1834), un aristòcrata il·lustrat i maçó, que tingué un paper pioner en molts camps científics i tècnics. Lluch va fer la selecció dels textos i una llarga introducció, que constitueix una presentació de la trajectòria de López de Peñalver i un estudi de la seva obra científica, reproduïda en el volum.

López de Peñalver va formar part del grup d’espanyols que es formaren a París entre 1785 i 1791 a l’École de Ponts et Chaussées, amb Agustín de Betancourt. En tornar a Espanya, Peñalver va ser director del Real Gabinete de Máquinas i, després, un dels professors de la primera escola de canals i camins,

² NIETO-GALAN, Agustí; ROCA ROSELL, Antoni (coordinadors) (2000) *La Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona als segles XVIII i XIX : història, ciència i societat*, Barcelona, Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona -: Institut d’Estudis Catalans.

creada a Madrid el 1802. En aquesta època, Peñalver portà a terme estudis sobre la construcció i la millora de camins i canals a Espanya, i estigué a Barcelona i Catalunya com a comissionat del rei d'Espanya en l'expedició francesa de mesura de l'arc de meridià que donà pas a la definició del metre com a unitat de mesura universal, però també publicà un estudi sobre la variació dels preus del blat, mitjançant eines estadístiques i matemàtiques, de manera que molts autors el consideren dins del grup europeu de pioners de l'econometria. Durant la guerra del francès, Peñalver fou un afrancesat, un dels nomenats per organitzar una acadèmia espanyola de ciències. Tot i això, fent gala d'una gran capacitat d'adaptació, amb la restauració de Ferran VII continuà la seva carrera dins del govern, com a alt funcionari tècnic. Al trienni constitucional 1820-1823, Peñalver es comprometé a fons amb una nova etapa de l'Escuela de Caminos, que Ferran VII no havia permès de continuar. Amb el nou tancament de l'Escola, tornem a veure-li les condicions per navegar en tempestes molt agitada, ja que Peñalver participà en la fundació a Madrid del Real Conservatorio de Artes, una entitat de formació tècnica més modesta que l'escola de camins, però d'una gran significació per a l'enginyeria industrial, ja que fou l'antecessora directa del Real Instituto Industrial de 1851.

Peñalver, doncs, no solament fou un pioner en l'economia matemàtica avui tan en voga, sinó que el trobem en els orígens directes de l'enginyeria professional a Espanya, tant de la de camins com de l'enginyeria industrial.

L'edició inclou els textos de Peñalver més significatius. Es tracta dels següents: 1) una memòria de 1792 signada conjuntament amb Agustín de Betancourt sobre el foment del comerç; 2) una carta de 1793 al tècnic francès Breguet; 3) l'annex sobre càlcul de probabilitats que Peñalver inclogué després de la traducció de 1799 de l'obra de Leonhard Euler *Carta a una princesa alemanya...*; 4) un estudi de 1796 sobre els balancins de les bombes de foc (màquines de vapor); 5) l'estudi de 1812 sobre la variació del preu del blat; 6) una oda a Verilo (1796?); 7) la presentació del seu catàleg de 1794 del Real Gabinete de Máquinas; 8) un informe sobre una fàbrica de filats d'estam amb màquines de Bartomeu Sureda (1816); 9) un discurs sobre el foment de la indústria a Espanya (1820); 10) un escrit de defensa de l'honor nacional (1820); 11) un escrit sobre la necessitat de prohibir l'entrada de grans i farines de l'estranger (1823), i 12) un escrit sobre la influència de la indústria en la situació política (1823).

Com hem dit, l'edició dels textos de Peñalver està precedida d'una introducció de més de 100 pàgines, on Lluch presenta el personatge amb el seu estil incisiu habitual i desplegant referències i idees per tot arreu. No sé si ell n'era conscient, però només amb aquesta obra quedava consagrat en la historiografia de la ciència. De tota manera, coneixent Ernest Lluch, la "consagració" no formava part dels seus objectius personals. Li interessaven l'estudi, el coneixement de la realitat i com transformar-la, i procurava actuar en conseqüència.